

ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม

Effectiveness of Sangha Administration in Nakhon Phanom Province

พระสมุห์ปิยะพงษ์ วงศ์ตาผา¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ โพธิวัฒน์² ดร.ประภัสร์ สุภาสอน³

Phrasamu Piyapong Wongtapa¹ Asst. Prof. Dr. Sawat Pothivat² Dr. Praphat Supasorn³

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม 2) เปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง นิกายที่สังกัด พรรษา วุฒิการศึกษา นักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม 3) หาแนวทางพัฒนาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ และพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ประจำปี 2562 จำนวน 285 รูป ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ จำนวน 111 รูป พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 174 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามประมาณค่า ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.234 – 0.793 และมีค่าความเชื่อมั่น 0.942 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานทดสอบสมมติฐานโดยใช้การวิเคราะห์ t-test, One-Way ANOVA

ผลการวิจัย พบว่า

1. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม อยู่ในระดับมาก
2. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม ที่มีสถานภาพการดำรงตำแหน่งต่างกัน โดยรวม มีความคิดเห็นแตกต่างกันไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ด้านศาสนศึกษา และด้านสาธารณูปการ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสมีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ
3. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามนิกายที่สังกัด โดยรวม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านศาสนศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมหานิกายมีความคิดเห็นมากกว่าธรรมยุติกนิกาย
4. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม ตามความคิดเห็นของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่มีพรรษาต่างกัน

คำสำคัญ: ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์, คณะสงฆ์จังหวัดนครพนม

¹ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

¹Master of Education Educational Administration Program Sakon Nakhon Rajabhat University

²อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

²Course teacher in Master of Education Program And Doctor of Philosophy Program in Educational Administration Program

Sakon Nakhon Rajabhat University

³ข้าราชการบำนาญ

³Pensioner

*ผู้ติดต่อ, อีเมล: พระสมุห์ปิยะพงษ์ วงศ์ตาผา, phrapiyapong@hotmail.com

รับเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2563 แก้ไข 1 พฤษภาคม 2563 ตอรับ 9 พฤษภาคม 2563

โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน

6. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

7. แนวทางการยกระดับประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

ABSTRACT

The purposes of this research were: to examine the effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province; 2) to compare the effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province, classified by positions, sects–Mahanikai and Dhammayut, periods of monkhood, degrees of secular education–Dhamma scholar and Pali scholar; 3) to establish guidelines for developing effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province. A total of 285 monk participants was obtained through proportional stratified random sampling in 2020, consisting of 111 Administrative Monk–Deans and 174 Administrative Monk–Abbots. The research instrument for data collection was a rating scale questionnaire to evaluate the effectiveness of Sangha administration with reliability values ranging from 0.234–0.793 and the reliability of .942. The statistics for data collection were percentage and standard deviation. The hypothesis testing was done through t–test and One–Way ANOVA.

The findings were follows:

1. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province, as perceived by monk participants was at a high level.

2. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province, as perceived by monk participants from different positions, in general, showed no differences. When considering the individual aspect, in terms of public welfare, there was different at a statistical significance of .05 level.

The administrative monk–abbots showed their opinions more than the administrative monk–deans. In terms of religious studies and public welfare, the difference was at a statistical significance of .05 level. The administrative monk–abbots expressed their opinions more than the administrative monk–deans.

3. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province, as perceived by monk participants from different sects were not different overall. As for individual aspect, the religious studies were statistically significant different at .05 level. The Maha Nikaya monks expressed their opinions more than the Dhammayutika Nikaya monks.

4. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province, as perceived by monk participants, including Ecclesiastical District Officers, Deputy Abbots to Ecclesiastical District Officers, Ecclesiastical Commune–Chief, Abbots, Deputy Abbots to Ecclesiastical Commune–Chief, and Assistant Abbots with different

periods in the monkhood, as a whole, was not different. When considering the individual aspect, the public welfare was statistically significant difference at the .05 level.

5. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province as perceived by monk participants, classified by Dhamma scholar, as a whole was not different.

6. The effectiveness of Sangha administration in Nakhon Phanom province as perceived by monk participants, classified by Pali Scholar, as a whole was not different. When considering the individual aspect, public welfare was statistically significant difference at .01 level.

7. guidelines for improving the effectiveness of Sangha administration involved three aspects: Buddhism dissemination, public welfare and public works.

Keywords: Effectiveness of Sangha Administration, Sangha Administration in Nakhon Phanom

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กำหนดให้สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์มีความเป็นเอกภาพ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นองค์หนึ่ง เพื่อดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้ คือ 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยดีงาม ปกครองและกำหนดการบรรพชาอุปสมบท ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงฆ์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น 2) คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครองดังนี้ ภาค ให้มีเจ้าคณะภาคเป็นผู้มีอำนาจปกครองจังหวัด จังหวัด ให้มีเจ้าคณะจังหวัดปกครองอำเภอ อำเภอ ให้มีเจ้าคณะอำเภอปกครองตำบล ตำบล ให้มีเจ้าคณะตำบลปกครองวัดในเขตตำบลนั้น ๆ อีกทั้ง มหาเถรสมาคมมีความเห็นว่า สมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้ 3) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ ยังกล่าวถึงหน้าที่ของมหาเถรสมาคมในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรม (การลงโทษ) แก่ เป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว เช่นรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมง นับตั้งแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น รูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลายต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

จากสภาพปัจจุบันพบว่า คณะสงฆ์ประสบปัญหาโครงสร้างการปกครอง ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการปกครอง ปัญหาหลักเกณฑ์การแต่งตั้งของพระสงฆ์ที่จะได้รับสมณศักดิ์ สาเหตุปัญหาการปกครองไทยในปัจจุบันมีสาเหตุมาจากปัญหาโครงสร้างการปกครองเพราะคณะสงฆ์ที่ถูกควบคุมโดยรัฐผ่านพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) สาเหตุต่อมาคือการขาดประสิทธิภาพในการปกครองมาจากการปกครองสงฆ์ที่รวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจไว้ที่ผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลต่อการปกครองสงฆ์จำนวนมากซึ่งด้อยในประสิทธิภาพการทำงานเพราะสภาพและด้อยความรู้ความสามารถในการปกครองสงฆ์สืบเนื่องจากระบบกลไกคณะสงฆ์ไม่มีการพัฒนา (พระณรงค์ สังขวิจิตร, 2560, หน้า 27)

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ในเรื่องประสิทธิผลของการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดนครพนม เพื่อจะนำผลการศึกษาวិจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดนครพนม อีกทั้งเพื่อจะนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนมให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

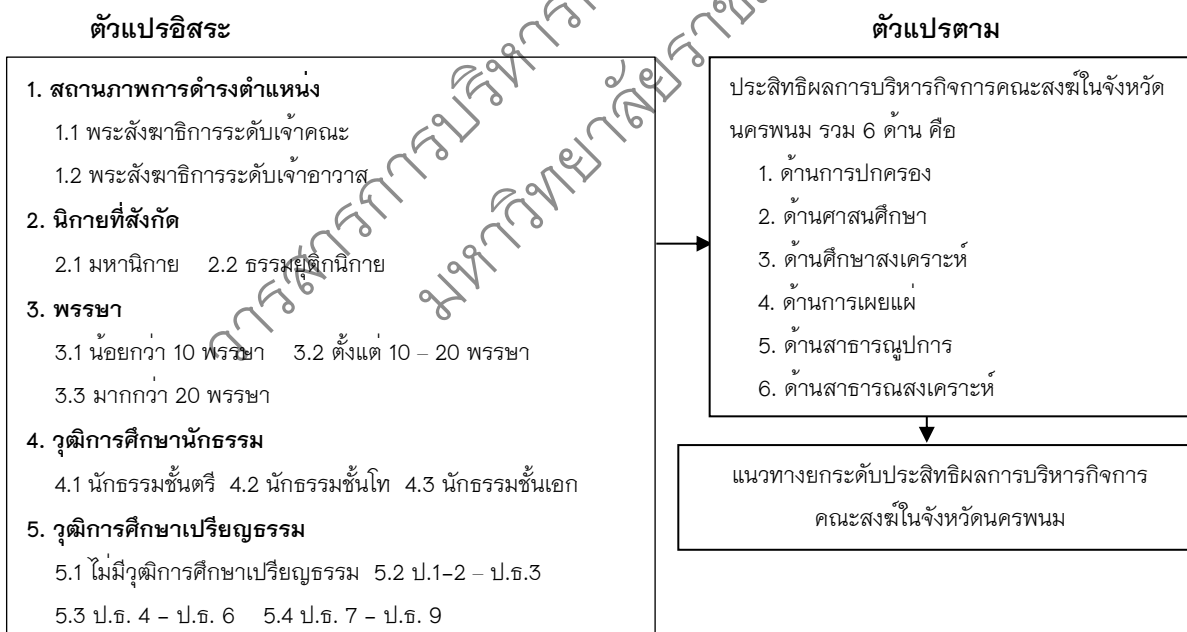
คำถามของการวิจัย

1. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนมอยู่ในระดับใด
2. ประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตาม สถานภาพการดำรงตำแหน่ง นิกายที่สังกัด พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
3. แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม มีอะไรบ้าง อย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามสถานภาพ การดำรงตำแหน่ง นิกายที่สังกัด พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม
3. เพื่อหาแนวทางพัฒนาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ สังกาธิการในจังหวัดนครพนม จำนวน 1,015 รูป ประจำปี 2562 จำแนกเป็น พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ จำนวน 168 รูป และพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 883 รูป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการและในจังหวัดนครพนม ประจำปี 2562 โดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan (Stratified Random Sampling) โดยใช้อำเภอเป็นชั้น ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 285 รูป จำแนกเป็น พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ จำนวน 111 รูป พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จำนวน 174 รูป ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบรายการ (Check List) ประกอบด้วย ตำแหน่งหน้าที่ หน้าที่ที่สังกัด

ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในจังหวัดนครพนม ซึ่งจำแนกออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านการปกครอง 2. ด้านศาสนศึกษา 3. ด้านศึกษาสงเคราะห์ 4. ด้านการเผยแผ่ 5. ด้านสาธารณูปการ 6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามและขอความร่วมมือตอบแบบสอบถามด้วยตนเองโดยดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ถึงเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนครพนม เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม
2. นำแบบสอบถามพร้อมหนังสือขออนุญาตให้เก็บข้อมูลไปขอความร่วมมือและคำแนะนำวิธีการรวบรวมข้อมูลให้ทราบ และขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในจังหวัดนครพนม
3. ผู้วิจัยติดตามขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยได้ติดตาม ถ้าเก็บครั้งแรกไม่ได้ ผู้วิจัยจะติดตามเก็บในรอบต่อไปโดยขออนุญาตเวลาในการเก็บแบบสอบถามจนได้ครบตามจำนวน
4. ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วเมื่อตรวจสอบความสมบูรณ์พบว่า ทุกชุดมีความสมบูรณ์ครบถ้วน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ค่าเฉลี่ย 2. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3. การทดสอบค่าที 4. การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว 5. ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม สรุปได้ดังนี้

1. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา และด้านศึกษาสงเคราะห์

2. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง โดยรวม มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา และด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ

3. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามนิิกายที่สังกัด โดยรวม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมหานิกาย มีความเห็นมากกว่า ธรรมยุติกนิกาย และด้านศาสนศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมหานิกายมีความคิดเห็นมากกว่าธรรมยุติกนิกาย

4. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามพรรษา โดยรวม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน

6. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม โดยรวม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

7. แนวทางการพัฒนา ผู้วิจัยนำประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า ค่าเฉลี่ยรวมมาวิเคราะห์ก่อนสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน จากนั้นนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา สามารถสรุปได้ดังนี้

7.1 ด้านการเผยแผ่ 1) มีการจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนาทั้งในวัดธรรมสวนะ และวันสำคัญของทางวัดทั่วไป ตลอดจนจนถึงการจัดอบรมสัมมนาวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ทั้งแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกาสาธุชนทั่วไป 2) มีการบรรยายธรรมหรือปฐกถาธรรม จัดศาสนพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาพิธีและวัฒนธรรมทางศาสนา 3) มีการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่ประชาชนในชุมชนและสังคม รวมทั้งการจัดพิมพ์หนังสือธรรมและวารสารที่เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) พระภิกษุและสามเณร และผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อความเจริญและความสันติสุขทั้งชีวิตของตนเองและของผู้อื่น

7.2 ด้านสาธารณูปการ 1) มีการสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติไว้ในวัด ด้วยการรักษาซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุ และศาสนสถานที่มิอยู่เดิมให้มั่นคงถาวร 2) ก่อสร้างควรมีการเพิ่มเติมให้เพียงพอ มีความประหยัดและคุ้มค่าแก่การปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เพื่อเป็นการสืบต่อและดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและถาวร โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดให้ประหยัดที่สุด 3) ควรมีเจ้าหน้าที่ในการดูแลที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณรภายในวัดให้เป็นระเบียบและสะอาด ประจำเขตต่าง ๆ

7.3 ด้านสาธารณสงเคราะห์ 1) มีการดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนในชุมชน และสังคมทั้งในที่ใกล้และที่ไกล โดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล เช่นมีการให้ความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและให้ดำรงชีวิตแบบพอเพียง ประหยัดมัธยัสถ์

ตลอดจนถึงการมอบอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุเคราะห์สังคม โดยส่วนรวม

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัย ขอเสนอการอภิปรายผลในประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา และด้านศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกัน สมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่มีหน้าที่โดยตรงที่ต้องกระทำตามมาตราที่ 37 ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ที่กำหนดให้คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา หรือเพื่อกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ด้าน คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอัครพงษ์ พูลผล (2561, หน้า 226) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดชุมพรภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการศาสนศึกษามีค่าสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ผลการเปรียบเทียบ จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและวัดสังกัดอยู่ในคณะสงฆ์ แต่ละอำเภอ

2. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่งโดยรวม มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา และด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นมากกว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การบริหารซึ่งมีเจ้าคณะ รองเจ้าคณะ เจ้าอาวาส ที่มีอายุแตกต่างกัน พรรษา วุฒิการศึกษา ที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอัครพงษ์ พูลผล (2561, หน้า 226) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสในจังหวัดชุมพรภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการศาสนศึกษามีค่าสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการปกครอง ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ผลการเปรียบเทียบ จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและวัดสังกัดอยู่ในคณะสงฆ์ แต่ละอำเภอ ทั้งภาพรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามนิิกายที่สังกัด โดยรวม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมหานิกาย มีความเห็นมากกว่า ธรรมยุติกนิกาย และด้านศาสนศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมหาวิทยาลัยมีความคิดเห็นมากกว่ากรมยุติธรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกันสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คณะสงฆ์สงฆ์มหานิกาย ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม มีจำนวนมากกว่า คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย จึงทำให้ด้านการปกครองมีความคิดเห็นต่อการปกครองแตกต่างกันออกไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอัครพงษ์ พูลผล (2561, หน้า 226) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัด ชุมพร ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบ จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ระยะเวลาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส และวัดสังกัดอยู่ในคณะสงฆ์แต่ละอำเภอ ทั้งภาพรวมและรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พบว่า ด้านการปกครอง เจ้าอาวาสต้องมีความเข้าใจหน้าที่ของตนเอง และมีแบบแผนในการดูแลพระภิกษุและสามเณรให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง ด้านการศาสนศึกษา ควรจัดการศึกษาให้พระภิกษุและสามเณร มีความรู้ทั้งในส่วนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และปริยัติสามัญ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรส่งเสริมการศึกษาสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมพระภิกษุสามเณร ให้มีความสามารถในการเผยแผ่ การจัดปฏิบัติธรรม ด้านการสาธารณูปการ ควรปรับปรุงวัดที่มีความร่มรื่น สวยงาม สร้างเสนาสนะเท่าที่จำเป็นให้มีความคุ้มค่าในการใช้สอย ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างถนน สร้างโรงพยาบาลดูแลพระภิกษุสามเณรผู้เจ็บไข้ นำสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัย

4. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามพรรษา โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการบริหารพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะเจ้าอาวาส มีพรรษาที่เท่า ๆ กัน จึงทำให้การบริหารไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอธิการอภิชาติ อภิชาติ (2555, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยในเรื่องประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) พระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี มีคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี จำนวน 147 รูป พบว่าพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 51 ปี จำนวน 92 รูป คิดเป็นร้อยละ 62.60 มีพรรษา 21-30 พรรษา จำนวน 65 รูป คิดเป็นร้อยละ 44.20 ระดับวุฒิการศึกษาสามัญส่วนใหญ่ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 119 รูป คิดเป็นร้อยละ 81.00 มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมเอกมากที่สุด จำนวน 94 รูป คิดเป็นร้อยละ 63.90 และไม่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีมากถึง 128 รูป คิดเป็นร้อยละ 87.10 2) ผลการวิเคราะห์ระดับการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ฉันทะ (ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน) วิริยะ (ความเพียรพยายามปฏิบัติงาน) จิตติ (การเอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน) วิมังสา (การใช้ปัญญาใคร่ครวญหาเหตุผลในการปฏิบัติงาน) โดยรวมพบว่า ระดับการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน ที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 3) ผลการเปรียบเทียบระดับการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการทดสอบสมมติฐานที่ 1-5 โดยวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาสายสามัญ การศึกษานักธรรม การศึกษาบาลี กับระดับการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 4) ผลการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี คือการขาดสนใจงบประมาณในการใช้จ่ายทั้งเรื่องการทำนุบำรุงอาคารสถานที่ และงบประมาณในเรื่องการส่งเสริมการเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร ซึ่งงบประมาณที่ได้จะได้จากการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ใ้เรียรายจากห้าง ประชาชนเท่านั้นขาดการช่วยเหลือและสนับสนุน

จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และอีกปัญหาหนึ่งคือเรื่องของปัญหาหลายเสพติดและอธิบายมุขต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแก้ไขได้เป็น เรื่องที่เกิดขึ้นในทุกสังคม แม้แต่ในคณะสงฆ์ด้วย และเป็นปัญหาที่ทำให้เสื่อมเสียเป็นอย่างมาก จึงจำเป็นต้องได้รับการ แก้ไขอย่างเร่งด่วนตลอดจนเรื่องของการทำวัตร สวดมนต์ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์จำเป็นต้องปฏิบัติเป็นประจำ เป็นการทำให้กับตนเองและส่วนรวมด้วย

5. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะได้นั้นต้อง สำเร็จการศึกษาในด้านนักธรรม ต้องได้นักธรรมเอกขึ้นไป จึงทำให้พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร) (2554, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพ การบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม จำนวน 130 รูป จากทั้งหมด 6 วัด เครื่องมือที่ใช้ในการ เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ มาตรฐานประเมินค่า 5 ระดับ และแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าพระภิกษุ สามเณร มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการ คณะสงฆ์อยู่ในระดับมาก ในด้านการสาธารณูปการ ส่วนด้านอื่นพระภิกษุสามเณร มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพ การบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง 2) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณร ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม โดยรวมไม่ต่างกัน

6. ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตามวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม โดยรวม ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน(แสงเพชร) (2554, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ในการวิจัยในครั้งนี้คือ เจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรในเขตอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม จำนวน 130 รูป จากทั้งหมด 6 วัด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ มาตรฐานประเมินค่า 5 ระดับ และแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณร ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม โดยรวมไม่ต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนครพนม จำแนกตาม สถานภาพการดำรงตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่ยังพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการได้พัฒนาภารกิจงาน ให้ได้ประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

1.2 จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์พัฒนามี 3 ด้าน คือ ด้านการเผยแผ่
ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย ครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดอื่น ๆ

2.2 ควรศึกษาการบริหารและการเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครอง
ระหว่างภาค

2.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณ
สงเคราะห์ ในจังหวัดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

พระณรงค์ สังขวิจิตร. (2560). การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน: ปัญหาและแนวทางแก้ไข. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์
ปริทรรศน์*, 6(1), 28.

พระใบฎีกาสุนัน กิตติทินุโน. (2554). *ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาอัศวพงษ์ พูลผล. (2561). แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกาย ของเจ้าอาวาส
ในจังหวัดชุมพร. *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2561*. สุราษฎร์ธานี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

พระอธิการอภิชาติ อภิชาติ (คุณชัยศรี). (2555). *ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยประยุกต์ใช้หลัก
อิทธิบาท 4 ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี*. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.